

Zigmas Stankus: "Afganistane jokie okupantai ilgai neišsilaikydavo"

09-22-08

Mindaugas Peleckis, Vakarai.us korespondentas

Kultinės knygos apie sovietų invaziją į Afganistaną ir karą jame autorius Zigmas Stankus išgarsėjo 1993 m., kai pasirodė šis šokiruojantis kūrinys – „Kaip tampama albinosais“. Šiomet knyga perleista ir sukėlė ne mažesnę šoką – joje karas aprašomas itin realistiškai, natūralistiškai.

1978 m. balandžio mėn.

Afganistane prokomunistinės orientacijos Afganistano liaudies demokratinė partija (ALDP) ir jai prijaučiantys kariškiai įvykdė karinį perversmą ir užėmė valdžią. ALDP paskelbė nekapitalistinį šalies vystymosi kelią. Tačiau Sovietų sąjungos pavyzdžiu vykdomos reformos sukėlė didžiosios dalies visuomenės nepasitenkinimą.

1978 m. birželio mėn. šalyje prasidėjo ginkluoti sukilimai, kurių vyriausybė nepajėgė numalšinti. Šie įvykiai ir davė pradžią karui, kuris literatūroje dažniausiai vadinamas Afganistano karu. Pamažu vis labiau stiprėjanti opozicijos kova ėmė grėsti prokomunistinei valdžiai. 1979 m. gruodžio 25 d. sovietinė armija, gelbėdama ją, į Afganistaną įvedė savo kariuomenę. Prasidėjo naujas Afganistano karo etapas, kuris kai kurių autorių nuomone kartais net laikomas šio karo pradžia.

Iki 1980 m. pradžios sovietų kariuomenė užėmė svarbiausius šios šalies miestus ir ėmė kontroliuoti pagrindinius rajonus. Afganistane iš pradžių veikė apie 40 000, 1980 m. pavasarį – 80 000, o 1985 m. – daugiau kaip 100 000 sovietų karių armija.

Musulmonų partizanai (modžahedai) naudojo partizaninio karo taktiką. Sovietų kariuomenės bandymai įveikti juos naudojant klasikinio karo taktiką nepasiteisino. 1988 m. opozicija jau kontroliavo didžiąją šalies dalį ir perėmė karinę iniciatyvą į savo rankas. 1988 m. balandžio 14 d. Ženevoje buvo pasirašytas Afganistano, Pakistano, Sovietų sąjungos ir JAV susitarimas, kuriuo remiantis Sovietų sąjunga buvo priversta iki 1989 m. vasario 15 d. išvesti savo kariuomenę iš Afganistano. Taip pasibaigė Afganistano karas, per kurį žuvo apie 14 000 jos karių. Nepaisant to,

Kultinės knygos apie sovietų invaziją į Afganistaną ir karą jame autorius Zigmas Stankus. Asmeninio archyvo nuotr.

Afganistano prosovietinė vyriausybė dar laikėsi iki 1992 m. pradžios, t.y. ji suiro po to, kai 1991 m. gruodžio mėn. žlugo Sovietų sąjunga. Taip baigėsi 14 metų trukęs karas.

Karas demoralizavo Sovietų sąjungą, pagreitino jos žlugimą, paaštrino tautinius ir religinius prieštaravimus Afganistano visuomenėje, sukėlė daug moralinių ir fizinių kančių jo dalyviams. Po jo šalyje prasidėjo pilietinis karas, kuris su pertraukomis tęsiasi iki šiol.

Ypač dviprasmiškoje padėtyje atsidūrė Lietuvos „afganai“ (taip spaudoje dažniausiai vadinami šio karo dalyviai). Šis terminas dažniausiai buvo vartojamas stengiantis supriešinti juos su kitomis visuomenės grupėmis arba jų problemas suplakti su rusakalbių Lietuvos gyventojų problemomis. Šiame kare dalyvavo ir beveik 5 000 vaikinių iš Lietuvos (89 iš jų žuvo, 98 tapo invalidais). Iš pradžių „slėptas“ karas neleido pilnai suvokti tragedijos masto. Vėliau, kai karas buvo pripažintas politine klaida, susiformavęs neigiamas visuomenės požiūris į karą paveikė ir jo dalyvius. Lietuvos „afganų“ padėtis buvo dar blogesnė.

Kaip žinia, Rusijos „afganai“ grįžo į tėvynę, kuri juos siuntė. Lietuvos „afganai“ grįžo į Lietuvą, kuri, tapusi nepriklausoma valstybe ir turėdama daugybę kitų socialinių problemų, Afganistane kariavusius vaikus paliko likimo valiai.

Zigmas Stankus dalijasi mintimis apie Afganistaną, Lietuvą ir esminius politinius įvykius pasaulyje.

Tavo knyga „Kaip tampama albinosais“ sulaukė milžiniško populiarumo prieš 15 metų, kai iš Lietuvos išriedėjo paskutiniai sovietų tankai. Daug kas (taip pat ir aš) ieškojo šios knygos bibliotekose, todėl pradžiugo, kai leidykla „Colibris“ ėmėsi sumanymo knygą perleisti. Kaip tai nutiko? Kodėl nusprendėte perleisti šią knygą?

Kiekvienais metais sulaukdavau po keletą pasiūlymų dėl knygos perleidimo ar vertimo į kitas kalbas, bet visi būdavo nekonkretūs - tarytum aš turėčiau jaustis dar ir dėkingas už pasiūlymą, ir kalbos apie honorarą būdavo miglotos. Dabar protingi jauni vyrai davė konkretų pasiūlymą, o aš nesu dar toks senas ir kvailas, kad atsisakyčiau

Ar tai vienintelė Tavo knyga?

Antrąją knygą „Miražas“ išleidau 2006 m. Tai - dar viena mano gyvenimo avantiūra, juk neturiu net padoraus išsilavinimo.

Knyga - apie trijų jaunuolių vaikystę, paauglystę Klaipėdos Vitės kvartale, armiją: vienam - Afganistanas, kitam – bausmė (vadinamasis disbatas, specialus padalinys nusikaltusiems kariams bausmei atlikti), trečias sulaužomas sovietinės karo mašinos. Mėginau parodyti, ką padarė armija ir kaip sunku grįžus iš karo adaptuotis materializmo ir tuštybės kupinoje, tau svetima tapusioje visuomenėje

Trečiosios knygos kol kas neplanuoju rašyti, mano gyvenime avantiūrų ir „ekstrymo“ kaip ir gana... Nors tą patį sakiau ir po pirmosios knygos...

Tuomet į Afganistaną varė varu, o dabar mūsų kariai taip pat turi ten važiuoti, tik skirtumas tas, jog esame įsipareigoję NATO, o ne Sovietų sąjungai. Kaip vertini dabartinių mūsų karių misijas Afganistane?

Neseniai Klaipėdos Afganistano karo veteranų organizacija buvo surengusi akciją - plakatų iškabinimą miesto reklaminiuose stenduose - prieš lietuvių dalyvavimą Irako ir Afganistano okupacijoje. Ta akcija mes norime atkreipti visuomenės dėmesį į tai, kad mūsų tauta, daug laiko pati buvusi okupuota, dabar pati dalyvauja kitų šalių okupacijoje.

O kas dėl „įsipareigojimų NATO“, mes raginame šalies politikus, dažnai besivadovaujančius savo asmeninių ambicijų tenkinimu, atsakingiau dalinti tuos „įsipareigojimus“. Ar žinai, kokiam laikotarpiui mūsų „genijai“ įsipareigojo dėl misijos Afganistane? 15 metų! Kokia šios misijos metų kaina?

Žinome jau buvusias mūsų didžiavyrių „įsipareigojimų“ kvailystes - Mažeikių naftos atidavimą su priemoka „Williams'ui“, Ignalinos AE uždarymą nieko nenusprendus, kas bus toliau, šovinių gamyklos uždarymą. Prieš duodant įsipareigojimus reikia daugiau galvoti apie tautą, kuri šiuos įsipareigojimus ir turės vykdyti. Kiek žinau, NATO siūlo rekomendacinio pobūdžio įsipareigojimus – maždaug, „gal galėtumėt“. O jau tada sudirba Lietuvos politikų ambicijos – „žinoma, galėtume“. Ir viskas ištempama iki maksimumo.

Ar manai, kad Afganistane galima ką nors pakeisti, kad tai taptų geresne šalimi? Ar geriausia išeiti - nesikišti į šios šalies gyvenimą, gal tada jis būtų taikesnis?

O kodėl manai, kad mes privalome ten kažką keisti? Mano suvokimu, kiekviena tauta turi teisę pati apsispręsti, koku keliu jai eiti. Ir nereikia apgaudinėti savęs, kad armija Afganistane įvesta tam, jog tai šaliai tik padėtų bėdoje.

Pasaulyje dabar yra apie 900 milijonų badaujančiųjų. Istorijoje bet kokia kitos šalies okupacija būdavo paremta gražiausiais šūkais. Sovietų invaziją į Afganistaną taip pat buvo paremta gražiais terminais - internacionalinė pagalba, t.y. pagalba broliškai afganų valstiečių ir darbininkų klasei. Ir kas iš to išėjo? Geriau vadinkime daiktus savais vardais – vyksta naujas pasaulio persiskirstymas pagal didžiųjų imperijų įtakos zonas. Tikslas – daryti įtaką to regiono politikai.

Kas pasikeitė Tavo gyvenime per pastaruosius 15 metų? Ką dirbi, kokius kelius praėjai? Ar sunku buvo (yra) adaptuotis buvusiam „afganui“?

Mano gyvenimo šūkis - kad ir kaip tave likimas mėto, laužo, ar skriaudžia – vis vien gyvenimas yra gražus. Yra tokia sura (citata iš Korano) – „Visame, kas vyksta, yra kažkas gero“.

Adaptuotis buvo sunku. Daug ir kvailai gėriau, negalėdamas atrasti savo vietos. Vėliau po truputį pavyko persilaužti. Dabar jau 17 metų kaip turiu ganėtinai rimtų problemų su stuburu ir neįgalumą, dirbu organizacijoje projektų vadovu.

Kiek „afganų“ dabar yra Lietuvoje? Ar bendrauji su jais? Koks jų likimas?

Lietuvoje buvo apie 5000 „afganų“. Gaila, kad kiekvienais metais vis po kelis išeina Anapilin. Tai - ir ten persirgtų ligų pasekmės, ir psichologinės traumos – kai kurie vyrai taip ir neatrado atramos po kojomis.

Bendrauti bendraujame - bemaž kiekviename mieste yra susikūrusios Afganistano karo veteranų organizacijos. Palaikome ryšius per vilniečių turimą tinklalapį, įkurtą 2003-iaisiais (<http://afganai.w3.lt/ivikiai.htm>), kasmet organizuojami suvažiavimai.

Palygink Rusijos ir JAV politiką (Rusija palaiko Afganistaną ginklais, o JAV „saugo taiką“). Ar yra jose kokie esminiai skirtumai, ar abi šalys Afganistano atžvilgiu yra agresorės?

Vienas iš Sajūdžio šūkių - išvaduotojai išeina, lieka okupantai. Mielai bliovėme tai per mitingus, o ką dabar darome patys? Suprasčiau, jei apnaikinusi Talibaną armija būtų buvusi išvesta perduodama valdžią dėkingiems afganams ir toliau remtų šalį inžinieriais, gydytojais ir t.t. Bet negalima arba nenorima armijos išvesti, nes kolaborantų valdžia, sudaryta iš mažumų, netrukus žlugs. Yra stipri jėga, besipriešinanti dabartiniai padėčiai - tai puštūnai, skaitlingiausia gyventojų skaičiumi ir karingiausia gentis, Afganistano valdyme jie dominavo apie 200 metų,

beje, ir Pakistano. Dabar Afganistane jie nustumti nuo šalies valdymo ir būti nepatenkintais turi stiprią motyvaciją - šios šalies istorijoje jokie okupantai ilgai neišsilaikydavo.

O dar visada reikia pažiūrėti bet kokios šalies invazijos rezultatus - karo Afganistane tikslai (sunaikinti Al Qaeda ir ją remiantį Talibaną) atlikti tik iš dalies. Osama bin Ladenas gyvas ir toliau vadovauja išpuoliams. Šalyje užauginamų narkotikų skaičius ne tik nesumažėjo, o ženkliai padidėjo. Tik 10-15 proc. Afganistano tėra kontroliuojama teritorija, kitose teritorijos dalyse visa valdžia - genčių ir vadinamųjų lauko vadų. Iš pagalbai skiriamų milijardų dolerių tik nedidelė dalis pasiekia adresatus. Šalyje per daug ginklų ir per didelė neapykanta kafirams (netikėliams- tai mes visi, krikščioniškojo pasaulio atstovai).

Visa laimė, kad jau 30 metų trunkantis šalyje karas gerokai susilpnino žmogiškuosius potencialių modžahedų resursus. Modžahedas - tai bet kuris vyras, pakilęs į šventą karą su netikėliu, o Afganistanas yra Alacho žemė ir ją trypiantis kafiras musulmonui yra gėda ir įžeidimas. Štai tokia jų motyvacija ir mėgink suprasti, koks bus tolimesnis scenarijus. O kur dar žūstantys nuo raketų ar specialiųjų pajėgų vietiniai, kurių mirties niekada nedovanos nei giminės, nei artimieji.

Nereikia invazijos pateikinti vienpusiai – atseit mūsų kariai tik Goro provincijoje, o apie Krašto apsaugos ministerijos (KAM) specialiųjų pajėgų (būrys „Aitvaras“) veiklą - tyła, tarytum jie ten tūno bunkeriuose ir nieko nedaro. Deja, bet karas turi savo specifiką - vieni daliniai miltus dalina ir stato namus, kiti reiduose naikina priešininką. Sovietų armijoje taip pat tik 40 proc. armijos dalyvavo kariniuose veiksmuose, kiti 60 proc. ir namus statė, ir kelius tiesė, ir saugojo įvairius objektus.

Dėl rusų dabar remiamo pasipriešinimo. Manau kad tai tikrai galimas daiktas. 1979 m. sovietams įsiveržus į Afganistaną, tuometinio JAV prezidento Ronaldo Reigano patarėjas Zbignevo Bržežinskio žodžiai „dabar mes reabilituosimės dėl Vietnamo ir pasodinsime sovietus“, kaip matai, su galingu modžahedų finansavimu išsipildė. Dabar tuo pačiu atsilygina rusai - silpnina priešininką svetimomis rankomis ir yra lyg niekuo dėti.

Talibai staiga iš niekur tapo galinga jėga, per trumpą laiką nukariavusi jau turinčių karo patirties ir gerai ginkluotų modžahedų armijas. Tokia jėga negali atsirasti be didelio finansavimo.

Ar nebändei emigruoti iš Lietuvos? Ką manai apie emigrantus?

Gyvenu Klaipėdoje, myliu šį miestą, jame gimiau, augau ir norėčiau mirti.

Apie emigrantus manau, jog tai – tiesiog gyvenimo realija. Jei žmogus važiuoja užsienin mokytis, užsidirbti, žodžiu, realizuoti savęs tai - puiku. Bet nesuprantu tų sutuoktinių, kurie abu išvažiuoja palikdami vaikus vienus ar senelių globai. Taip pat tų šiaudadūšių, kurie dar neišmokę tos šalies kalbos šaukia „Dėjau“ aš ant Lietuvos“. Menkystos, norisi pasakyti tokiems, juk Lietuva jums davė ramią (be karo, bado ir t.t.) vaikystę ir paauglystę, nemokamą vidurinį išsilavinimą. Manau, Lietuvos gyventojai tokiems nedėkingiesiems turėtų atsakyti tuo pačiu: „O mes „dėjom“ ant tavęs, tu čia nebepageidaujamas“.